

LES COMPOSICIONS DE FARINA DE LA CIUTAT DE GANDIA (1598): ESTUDI LINGÜÍSTIC I EDICIÓ

Joan BARBERÀ I IBIZA
Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya

1. INTRODUCCIÓ

L'estudi de textos administratius de l'edat moderna cobra especial interès pels motius històrics i socials que els envolten. Als darrers segles de la baixa edat mitjana, l'expansió mediterrània va situar la Corona d'Aragó (i el català) en una posició central respecte al món conegut. Tanmateix, amb la incorporació a la monarquia hispànica la llengua passà de centre a perifèria: a partir del descobriment d'Amèrica, l'eix de les relacions geopolítiques es va traslladar del *Mare Nostrum* a l'Atlàntic. Conseqüentment, el català deixà de ser la llengua d'una potència naval mediterrània, va perdre pes social i va quedar arraconat a l'est, nord-est peninsular i l'arxipèlag balear. Aquest fet acceleraria el procés catalogat pels historiadors de la llengua i la literatura com a *decadència*.

Durant aquest període la llengua catalana va intensificar el seu procés de dialectalització: l'abolició de la cancelleria reial, produïda als tombants del xv (Casanova 1990: 15), i la posterior desconexió entre els territoris de parla catalana provocarien l'accentuació de les divergències dialectals. Quant al cas que ens ocupa, el del valencià, la influència del castellà sobre aquest es va accentuar durant tot aquest període: la pèrdua de pes polític del català va provocar que el castellà n'accelerara la difusió sobre les terres valencianes. A més, amb la desfeta de les Germanies al segle XVI, les classes dominants començaren a adoptar-lo com a llengua pròpia.

Amb aquests factors en joc, ja tenim tot un conjunt de paràmetres sociohistòrics que justifiquen l'edició i l'anàlisi de textos administratius de l'edat moderna per conèixer l'estat i l'evolució de la llengua. Aquests tipus d'escrits esdevenen fonts més vàlides per l'estudi de la variació diacrònica i diatòpica que no pas les composicions literàries. Els textos administratius (especialment els judicials) ens mostren una llengua més fidel a la realitat perquè, malgrat conviure amb fórmules i expressions pròpies del seu registre, no presenten els recursos estilístics propis del registre literari. En aquesta línia, en les darreres dècades, s'han desenvolupat diverses investigacions basades en textos administratius vinculats a l'edat moderna. A mode d'exemple, podem citar *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI* (2004), de Maria Dolors Farreny o *El català de la*

Ribera del Xúquer als tombants del segle XVI (1570-1599). Edició i estudi lingüístic d'onze processos criminals (2019), de Joan Barberà.

Quant al cas que ens ocupa, resulta evident que la quantitat de text transcrit i l'extensió del treball no mostren una perspectiva tan ampla com els estudis adés citats. No obstant això, contribucions com la que ací presentem esdevenen una peça més per contribuir a la reconstrucció del trencaclosques de la història del català. A partir d'aquest estudi, podem començar a entreveure les característiques del català de Gandia a les acaballes del XVI, a més d'assentar les bases d'investigacions futures mitjançant l'establiment d'hipòtesis de treball. A banda d'aquestes aportacions, el treball realitzat també esdevé una eina força útil per contrastar els resultats obtinguts amb unes altres investigacions i assentir o dissentir de determinades conclusions establertes.

2. ELS TEXTOS I LA SEUA HISTÒRIA

El material editat es correspon amb una sèrie de textos administratius que romanen allotjats al ms. 1986 de l'Arxiu Municipal de Gandia (AMG) *Processos i sentències diverses sobre bovalar, peïtes, conflictes de jurisdicció i terme, blat, censos i d'altres*,¹ folis 52 v a 55 r. Presenten estructures i formes semblants a les dels processos criminals, ja que estan configurats a partir de declaracions de testimonis (informacions *ex officio*), resolucions dutes a terme pels jurats de la vila (de vegades amb la presència del justícia) i signades per testimonis de localitat.

Van ser escrits l'any 1598 i fan referència a les denúncies que rebien les persones que venien farina a la capital saforenca (composicions de farina), en contra de la legislació vigent. Durant aquest període, el privilegi de vendre farina a Gandia corresponia, únicament, a l'almodí d'aquesta localitat:

52 r [...] no obstant que ell, dit testimoni, sab molt bé que comprar farina en altra part que en lo almodí de la present vila és contra forma y thenor de crides fetes, axí per los señors duchs com per los jurats de dita vila, [...].

Tanmateix, malgrat la legislació, els moriscos² saforencs feien cas omís de la citada prohibició; feien negoci amb la compravenda de farina amb la finalitat de poder guanyar-se unes monedes.

55 r E dix que ell, dit testimoni, sap e pot dir sobre lo present fet y negoci és que hun nou cristià del lloch de Benipeixcar, nomenat Berthomeu Milano, moltes y diverses vegades ha comprat farina per a revendre [...].

1. El títol de la col·lecció és contemporani.

2. *Morisc*: «Musulmà batejat que, després de la conquesta cristiana, continuà habitant en la península Ibèrica.» Font: DNV.

A més, podem afirmar que tots els inculpats eren moriscos, perquè, quan se'ls hi fa referència, són anomenats amb l'etiqueta de «nou cristià».

53 r [...] y de casa hun nou cristià nomenat Francés Jupló, [...].

54 r Los jurats de la vila de Gandia, attés que Miquel Catdudí, nou cristià del lloch de Benipeixcar, [...].

54 r Los jurats de la dita vila de Gandia, attés que Miquel Cofrides, nou cristià, [...].

54 v [...] Hierony Pasen, nou cristià del lloch de Beniarchó, [...].

55 r [...] hun nou cristià del lloch de Benipeixcar, nomenat Berthomeu Milano, [...].

Tal com mostra el material transcrit, aquestes activitats eren perseguides i castigades per les autoritats. Tanmateix, si atenem a les penes que se'ls imposen, podem afirmar que la venda de farina forana no era considerada una activitat gaire delictiva; més bé, podríem catalogar-les com a *peccata minuta*; petites faltes realitzades per la població morisca amb la finalitat d'extreure una quantitat econòmica per sobreviure amb una mica més de dignitat. Observem el contrast entre les penes imposades als protagonistes dels nostres textos i aquella que se'ls imposa a dos individus sorpresos robant unes quantitats d'arròs, no gaire elevades, en la localitat valenciana de Sueca l'any 1578.³

Condemna textos de Gandia 1598	Condemna textos de Sueca de 1578
54 r [...] <u>promet no contravenir a dites crides</u> et altres, ans bé que ab puntualitat observarà aquelles: provehiren que li remetien y <u>perdonaven la pena</u> , o penes, en què aquell havia encorregut ab tal, emperò que <u>pague les despeses</u> que en asò se han fet y encara <u>dos reals castellans</u> per als pobres del hospital de la present vila [...].	31 r [...] proveheix sentència y declara als dits Joan Amat e Batiste Mars ab la present definitiva sentència, condempna en que aquell y cascú de aquells <u>sia asotat y pasat per los llochs acostumats</u> del present lloch de Çueca, ab les espalles descubertes e nues, asotant en lo modo y forma acostumats. Y encara condempna aquells y a cascú de aquells <u>en desterro perpetuo</u> del present lloch e terme de Çueca y en les despeses de la present [...].

Taula 1. Contrast entre dues sentències.

Com es pot observar, els moriscos saforencs són condemnats per les seues accions amb una sanció econòmica (pagar les despeses de la vista i realitzar un donatiu de dos reals per als pobres) i amb el compromís personal, sota la forma de promesa, de no tornar a cometre aquesta acció. En canvi, els protagonistes del text de Sueca són fuetejats, pas-sejats pel poble i bandejats d'aquest, per robar sense violència una quantitat d'arròs insignificant⁴ a comparació amb el que representa una collita d'una localitat arrossera com aquesta. Resulta evident que, segons la moral i el dret de l'època, el robatori (malgrat que fora sense cap tipus de violència, com fou el cas exposat) era una acció menyspreable i

3. Aquest text, el podem trobar a l'Arxiu Històric Municipal de Sueca amb la signatura 101-61.

4. Segons el manuscrit consultat, aproximadament, van robar un sac i mig d'arròs:

16 r «[...] prengueren e furtaren ell, dit confessant, e lo dit Batiste Mars dos taleques de arròs roig, ço és, la una plena e la altra mija, poch més o menys.»

castigada amb duresa. Nogensmenys, intentar guanyar diners revenent farina de fora de l'almodí no passava d'una simple falta. Caldria veure quin seria el destí dels moriscos inculpats en els nostres textos si reïncidiren en la seues accions.

A més de totes les dades que hem citat, aquest tipus de documentació també ens serveix per treure a la llum tot un conjunt d'aspectes socials propis de l'època vinculats a les persones citades (origen, ofici, càrrec...). Aquesta informació ens pot ajudar a construir una panoràmica del context sobre el qual estem treballant i per on navegava la llengua estudiada. Vet ací la relació de les persones que hi intervenen amb la informació sobre aquestes.

Nom	Ofici / Càrrec o situació en el procés	Procedència
Baptiste Alcayna	hospitaler	Gandia
Jaume Aleixandre	mercader	Gandia
Joseph Bort	mercader	Gandia
Pere Brull	ferrer	Gandia
Miquel Catdudí (morisc)	inculpat	Benipeixcar
Vicent Chova	ferrer	Gandia
Miquel Cofrides (morisc)	inculpat	Montixelvo
Diego de Peròdies	verguer	Gandia
Jaume Domingo	assaonador	Gandia
Luís Hierony Monrroig	notari	Gandia
Francés Jupló (morisc)	inculpat	Benirredrà
Berthomeu Llombart	surer	Gandia
Berthomeu Llombart (menor)	torcedor de seda	Gandia
Joan Martínez	ministre de la cort de la vila	Gandia
Berthomeu Milano (morisc)	inculpat	Benipeixcar
Hierony Pasen (morisc)	inculpat	Beniarjó
Anton Ramos	jurat en cap	Gandia
Gaspar Rodrigues	mercader / administrador dels forments de la vila	Gandia
Serafí Rovira	notari / subsíndic	Gandia
Miquel Seco (morisc?)	inculpat	Benirredrà / Benipeixcar
Francisco Silvestre	–	–
Joan Vidal	llaurador	Palma
Joan Ynigo	ministre de la cort de la vila	Gandia

Taula 2. Llistat amb els noms, l'ofici i la procedència.

Les dades d'aquesta taula ens mostren com els inculpats comparteixen dos trets: són tots moriscos i cap d'ells és de Gandia. De fet, tots tenen el seu origen en localitats safo-renques (Benirredrà, Benipeixcar, Beniarjó) excepte un, Miquel Cofrides, natural de Montixelvo:⁵

54 r Los jurats de la dita vila de Gandia, attés que Miquel Cofrides, nou cristià, habitador de Montiyervo [...].

En el cas de Miquel Seco, el seu nom apareix com a inculpat dins d'un grup de persones de «Benipeixcar y Beniredrà» (53 v), de manera que podem aproximar el seu origen però no pas concretar-lo. Pressuposem que és morisc, perquè, a banda d'estar relacionat amb els inculpats, en aquestes dues localitats la població pertanyia majoritàriament a aquest grup social. La resta de personatges que hi intervenen, de manera directa o indirecta, podem afirmar que són de Gandia: bé, perquè així ho indica el text, o bé, perquè ocupaven càrrecs en la cort de la vila. En el cas de Francisco Silvestre (53 v), el text no ens dona suficients indicis per esclarir el seu origen. L'únic cas de persona no inculpada de fora de Gandia, el trobem en la figura de Joan Vidal, testimoni de la localitat safo-renca de Palma:

55 r Joan Vidal, laurador, del lloch de Palma, habitador, atrobat en la present vila de Gandia, [...].

Quant als oficis, el text no fa cap referència a l'ocupació dels moriscos. Entre els habitants de Gandia, majoritàriament, cita professions vinculades a tasques artesanals concretes: dos ferrers, un surer, un torcedor de seda i un assaonador. No obstant això, també tenim oficis vinculats al comerç, com ara els tres casos de mercaders que hem documentat (Jaume Aleixandre, Joseph Bort i Gaspar Rodrigues). L'única ocupació de llaurador correspon a un testimoni que no és de Gandia, sinó de la localitat de Palma (Joan Vidal). El text transcrit també ens deixa entreveure diversos càrrecs vinculats a la *res publica* gandiensa, com ara el verguer, el jurat en cap, un ministre de la cort de la vila i el subsíndic. En relació amb l'hospitaler⁶ (Baptiste Alcayna), entenem que seria l'encarregat de gestionar l'Hospital de sant Marc, centre que atenia els pobres i els malalts de la ciutat de Gandia (Ivars 2010: 40). Darrerament, cal parar especial esment a les persones que professaven l'ofici de notari (Luís Hierony Monroig i Serafí Rovira). La seua tasca professional, més de quatre-cents anys després, ens ha servit per obtenir una font primària a partir de la qual poder estudiar diversos aspectes del context gandienc.

5. Aquesta localitat està situada a la Vall d'Albaida, a uns vint quilòmetres de la ciutat de Gandia, i durant l'època esdevenia un llogaret morisc.

6. Per més informació sobre aquest càrrec, vegeu l'apartat 4.1 Vocabulari, *hospitaler*.

3. GRAFIES I FONÈTICA

3.1. GRAFIES

Quant als trets gràfics més representatius, hem de citar l'ús de la grafia castellana *-ñ-* en el so nasal palatal (*señor*), la utilització de la grafia *-h-* per separar dues vocals en contacte que formen un hiat (valor antihiàtic) o la representació de sons palatals amb la grafia *y*.

Pel que fa al primer cas, podem apreciar com en el terme *señor* l'escrivà empra la grafia castellana *ñ* en lloc de l'autòctona *ny*. La càrrega tant ecumènica com nobiliària del terme *señor* ens indueix a creure que som davant d'un castellanisme gràfic; la influència de l'església en la castellanització, gràcies a processos com la contrareforma (Ferrando / Nicolàs 2008: 14) i, en general, la pressió al·lòctona que el català rebia de la llengua i la cultura castellanès (Ferrando 2018: 185) haurien pogut contribuir a la introducció d'aquesta grafia en el terme estudiat. De fet, aquest és l'únic mot en què observem la grafia estudiada. En la majoria de mots en els quals apareix aquest so, s'hi representa amb la grafia autòctona. Observem en el següent exemple algunes mostres d'aquest dígraf:

- 52 v [...] trenta-cinch anys, [...].
- 52 v [...] poch més o menys.
- 52 v [...] en companya de Berthomeu Llobart [...].
- 53 r [...] li faria traure penyores [...].

Darrerament, cal remarcar que aquest so palatal no sols el trobem amb les grafies *ñ* i *ny*, ans que també ho fem amb la *-n-*; aquest seria el cas del cognom *Ynigo* (53 v).

En relació amb l'ús de la *-h-* amb valor antihiàtic, moltes vegades, quan s'hi produeix un fenomen de síncope consonàntica, es crea un hiat. En distints termes, podem observar com l'escrivà empra la grafia *-h-* per defugir el contacte entre vocals. A mode d'exemple, podem remarcar alguns mots, com ara *plaher* < *PLAÇÈRE* (53 r) o *rahó* < *RATIÓNE* (53 r).

Quant a l'ús de la *y* per articular sons palatals africats, podem mostrar els dos exemples localitzats en el seu context.

- 53 r Y entrant per lo portal nou, per ésser partida més solitària y de menys tràfeh y concurs de yent, [...].
- 54 r Los jurats de la dita vila de Gandia, atés que Miquel Cofrides, nou cristià, habittador de Montiyervo⁷ [...].

L'ús de la grafia *y* per representar aquest tipus de sons no és gaire habitual. De fet, el *CIVAL* sols recull dues mostres de la forma *yent* en textos valencians, ambdues datades

7. Entenem que es tracta de l'actual localitat de Montitxelvo, situada a vint quilòmetres, aproximadament, de la localitat de Gandia.

el 1280. El *CICA* en recull trenta-sis més: una en un text balear del segle XIV i les trenta-cinc restants les podem veure en un text del català central de la segona meitat del XVI. La forma *Montiyervo* no apareix documentada en cap dels dos cercadors; consegüentment, podríem estar davant d'una de les primeres documentacions.

3.2. VOCALISME TÒNIC

Si bé la força amb la qual pronunciem les vocals tòniques protegeix aquestes del canvi i les variacions, cal destacar la presència de dues formes amb modificacions en la seua vocal tònica: l'infinitiu *traure* (53 r) i l'adverbi de temps *hui* (53 v). Ambdós termes, actualment, són propis del valencià.

Quant a la primera, de manera contrària al bloc oriental del sistema lingüístic, no s'ha produït el pas *a > e*, ans que s'ha conservat la forma etimològica amb *-a*, TRAHÈRE > *traure*. Els distints estudis de gramàtica històrica actuals atribueixen aquest pas a la influència de les formes de segona conjugació acabades en *-eure* (Bernat / Massanell 2000a: 55). Quant a la datació, les mostres més antigues que el *CICA* ens ofereix pertanyen a la segona meitat del segle XIV. També ens mostra exemples de les formes amb *-e* del domini occidental, tant valencià com nord-occidental, però, com ja sabem, aquestes no han triomfat en aquest bloc dialectal.

Si ens centrem a la Safor, aquesta comarca presenta la pronúncia regular del valencià, excepte a la localitat de Xeresa, on aquest verb es pronuncia amb /ɛ/ en les formes rizotòniques i no pas amb /a/, possiblement com a conseqüència del repoblament d'aquesta per mallorquins a partir del segle XVII (Giner 2016: 52). Recordem que el 1609 es va produir l'expulsió de moriscos del Regne de València i l'actual comarca de la Safor constituïa un dels nuclis principals de població morisca valenciana (Lomas 2009: 32); gran part dels enclavaments poblacionals estaven configurats per aquest grup social (Giner 2016: 32). De fet, tal com ja apuntem en la introducció, esdevenen els protagonistes dels textos transcrits sota l'etiqueta de «nou cristià».

D'altra banda, l'adverbi de temps *hui* esdevé l'única forma emprada actualment en valencià per fer referència al dia actual. La configuració d'aquesta forma pròpia del parlar valencià es produeix mitjançant el desplaçament de l'accent en el diftong [új]>[wí] (Bernat / Massanell 2000: 61). Aquest pas de l'accent és datat per Coromines (*DECat*, I, 524b, 50-54) des dels *Sermons* de Sant Vicent, car no observa elisions de la preposició *de* per davant d'aquest terme.

Darrerament, cal assenyalar la presència de la forma culta, i actualment normativa, *quasi*, ja que en l'actualitat aquest terme es pronuncia igual que en castellà, *casi*. A més, el fet que la popular i actualment emprada, *casi*, estiga documentada en textos valencians des del segle XV ens condueix a creure que es podria tractar més d'un cultisme reflectit per l'escrivà que no pas d'una forma emprada en el context estudiat.

3.3. VOCALISME ÀTON

El vocalisme àton presenta majors variacions que el tònic, car la relaxació produïda per l'atonicitat confereix a les vocals major permeabilitat al canvi. Conseqüentment, comentem tot un seguit de canvis que s'aparten de l'evolució que han seguit fins arribar als nostres dies. En aquesta línia, destaquem termes com ara *asaunador* (54 r), *contengut* (54 v) o *cullita* (55 r).

Quant al primer mot, aquest esdevé un derivat de la forma verbal *assaonar*. Cal remarcar que Coromines ja documenta la forma diftongada *assaunar* i derivats des del 1507 (*DECat*, VII, 771b, 2-4); el substantiu analitzat esdevé un derivat d'aquesta forma verbal amb el sufix *-ador*. La tendència a desfer els hiats amb la finalitat de relaxar la pronúncia hauria facilitat el pas /o/ > /w/ observat en la nostra transcripció. Aquest fet haguera pogut ocórrer tant en el substantiu (*assaunador*) com en la forma verbal (*assao-nar*).

En segon lloc, la forma actual del participi del verb *tenir* (o *tindre*), i derivats, és la forma *tingut* i no pas la localitzada en el text, *contengut*, derivada del verb *contenir*. No obstant això, les formes amb *-e-* són antigues i es corresponen amb la forma anterior a la velarització *tenut* > *tengut* > *tingut* (Pérez Saldanya 1998: 251).

Pel que fa a *cullita* < COLLECTA, malgrat que, normativament, la *o* llatina inicial ha evolucionat a *o* tancada en català, podem observar-hi el tancament de la vocal etimològica (*o* > *u*). Aquest fenomen va esdevenir habitual durant el català medieval (Ponsoda 1992: 300) i el trobem també en textos catalans moderns (Veny 2015: 27). Podria ser fruit de l'assimilació del grau d'obertura de la vocal tònica posterior, la *i* (*cullita*).

Finalment, no podem concloure aquest apartat sense fer referència a la variació onomàstica de la forma *Juplò/Jopló*⁸ referida al cognom d'un morisc. Aquesta variació *o/u* ha esdevingut clau a l'hora d'atribuir la tonicitat del mot, ja que, tal com hem dit, les vocals àtones són més permeables al canvi que no pas les tòniques. En aquest cas, el pas *u* > *o* es produiria per l'assimilació del grau d'obertura de la vocal tònica, *u-ó* > *o-ó*.

3.4. CONSONANTISME

Quant al consonantisme, farem referència a tota una sèrie de trets remarcables des del punt de vista tant diatòpic com diacrònic. En aquesta línia, podem destacar distints aspectes, com ara la palatalització de les fricatives per davant del so oclusiu velar, la presència del grup geminat /mm/ en el terme *semmana* i, per últim, la localització d'ensordiments/sonoritzacions de fricatives alveolars i africades palatals.

8. En relació amb el sentit dels cognoms moriscs, aquests arran de les conversions forçoses solien adoptar distintes formes romàniques. Podien traduir les formes àrabs al seu equivalent romànic en català o castellà, adoptar el nom dels senyors, topònims, d'animals... Tanmateix, no hem de menystenir un factor a l'hora d'estudiar aquestes formes; la interpretació *sui generis* que els escriptors podien fer dels termes expressats en l'àrab dialectalitzat dels moriscos valencians.

Pel que fa a la palatalització del so /s/ per davant de /k/ en formes verbals, aquest tret esdevé prototípic del valencià; de fet, el trobem ja des de les primeres dècades de la conquesta jaumina (Ponsoda 1992: 333). El motiu d'aquest canvi ens ve donat perquè l'articulació posterior d'una consonant velar, /k/, provoca una modificació del punt d'articulació en el so fricatiu; aquest passa d'alveolar a prepalatal (/s/ > /ʃ/). En la nostra transcripció, podem aportar com a exemples la forma verbal *hixqué* (52 v) i el topònim *Benipeixcar* (53 v). Quant al primer, cal remarcar que la palatalització esmentada esdevé general en les formes verbals (Giner 2016: 108). Pel que fa al topònim, la reminiscència verbal de la segona part d'aquest compost, *peixcar*, podria haver afavorit la palatalització d'aquest so. Coromines (*OnCat* VI, 183b, 1-5) li atribueix l'etimologia llatina PINNA PASCUARIA, perquè era el lloc on anava a péixer el ramat. No obstant això, si tenim en compte la presència de diferents topònims valencians amb encreuaments àrab + romànic (*Beniferri*, *Beniparrell*, *Benilloba...*), no podem descartar que la configuració final d'aquesta forma estiga influïda per aquest fenomen.

En relació amb el terme *settimana*, la presència del grup interior /mm/ esdevé un tret remarcable; ens mostra la presència de la geminació de la nasal bilabial gràcies a l'assimilació de l'oclusiva dental sorda per part del so nasal: SEPTIMĀNA > *setmana* > *settimana*. Cal remarcar que aquesta mostra esdevé la més tardana documentada en textos valencians antics; el *CIVAL* ens ofereix nou mostres, les quals van des del 1400 fins al 1556. Quant al *CICA*, registra un total de dèssset mostres, les quals van des del segle XIV fins a la segona meitat del XVI. A més, es poden localitzar en diverses varietats dialectals, com ara el balear o el català central.

D'altra banda, la presència d'ensordiments d'africades palatals i de confusions en la representació de fricatives alveolars esdevé un dels trets identificatius del parlar de la Safor. Històricament, la ciutat de Gandia ha estat considerada un illot lingüístic respecte a aquests fenòmens. De fet, en un text aportat per Casanova (*apud* Giner 2016: 106) ja el data al segle XVIII.

Consegüentment, en relació amb els sons fricatiu alveolars, podem aportar diversos exemples (*honse* 52 v, *pasada* 52 v o *asaunador* 54 r) en els quals aquest fonema es representa amb la grafia equivocada (sord per sonor o viceversa). En el cas del terme *honse* podria tractar-se d'un cas d'ensordiment. Pel que fa als casos de *pasada* i *asaunador*, el fet que es representen amb una sola -s-, i no pas ambdues, podria esdevenir fruit d'una confusió: la variant sonora del so fricatiu alveolar perdria terreny i podria tendir a ensordir-se. Aquesta reducció de dos fonemes a un provocaria que els escriptors presentaren dubtes en la representació gràfica del so, bé siga sord o sonor, i tendirien a l'equívoc.

Quant a l'ensordiment d'africades palatals, observem l'ús del dígraf *ch* per a representar tant el so africad palatal sord com el sonor. Aquest el trobem tant en castellanismes (*macho*) com en cognoms (*Chova*) i topònims (*Beniarcho*). En el primer exemple, la influència del castellà/aragonés és clara per l'origen d'aquest terme. En el cas de la forma *Chova*, en uns altres textos valencians contemporanis propis del valencià central, observem com aquesta alterna les formes amb *ch-/j-*, fet que s'atribueix o bé a l'ensordiment d'africades o bé a l'origen etimològic del cognom (Barberà 2019a: 564). No obstant això, quina és l'explicació per al topònim *Beniarcho*? Segons el *CIVAL*, som davant de la primera mostra documentada d'aquesta forma amb la grafia esmentada. La presència

d'aquesta per representar el so indicat, sumada als ensordiments de fricatives anteriorment esmentats, podria esdevenir una mostra textual del fenomen històric d'ensordiment que es dona a la ciutat de Gandia. A més, el fet que aquest ensordiment ja es produïra en l'època estudiada podria justificar que el parlar de Gandia esdevingués un illot lingüístic respecte a aquest fenomen:

- Abans de l'expulsió dels moriscos (1609) la comarca de la Safor era plena de llogarets moriscos, de manera que el català sols era propi de petites localitats cristianes (com ara Palma i Ador) o localitats més grans amb població mixta (com la mateixa Gandia, Oliva o Tavernes, entre d'altres) (Giner 2016: 34).

- A partir de l'expulsió d'aquest col·lectiu, la zona fou repoblada, majoritàriament, amb gent catalanoparlant.

- Si durant aquests anys l'ensordiment esmentat ja es produïa a Gandia, però els nous pobladors de les localitats abandonades pels moriscos no el portaren amb ells ni l'assimilaren per imitació, ja tindríem el motiu pel qual la capital saforenca esdevé un illot lingüístic.

Si tenim en compte la cronologia dels ensordiments que es dona en altres parts del País Valencià aportada per altres estudis, no és gens estrany plantejar que en la datació ací estudiada aquest ensordiment ja es donara a Gandia; Colón (1999: 43-53) ens mostra l'aparició de la grafia *-ch-* per representar l'ensordiment del so africacat palatal a partir del segle xv en textos de la ciutat de València. Estudis recents (Barberà 2019a: 239-240) ens mostren que en textos contemporanis de la ciutat d'Alzira⁹ no sols trobem mostres d'apitxament pel que fa als sons esmentats, sinó que també localitzem mostres de betacisme, fet remarcable per l'allunyament dels fonemes.

A més, també hem de tenir en compte que els efectes de les diferències sociològiques entre els habitants de Gandia (històricament, una de les ciutats valencianes capdavanteres) i els pobladors de la resta de localitats saforenques (amb un tarannà menys urbà) hauria pogut reforçar la no-assimilació d'aquest tret:

- Històricament el tarannà més refinat de la gent de ciutat en front de la de les viles petites de la Safor ha estat motiu de controvèrsia. De fet, els habitants de Gandia han estat anomenats burlescament *pixavins*¹⁰ pels naturals de la resta de pobles de la Safor.

- Els ensordiments podrien ser vistos com un tret propi i distintiu dels habitants de Gandia, que accentuava el seu caràcter urbà, més refinat.

- Aquesta distinció social entre els habitants de Gandia i de la resta de la Safor impossibilitava l'exportació dels ensordiments més enllà de les proximitats de Gandia: les variacions fonètiques eren un element que caracteritzava el parlar dels habitants de Gandia. Conseqüentment, mai no podia ser incorporat al parlar d'aquells que, fins i tot, els feien burla amb la forma *pixavins*.

9. Ciutat emmarcada en l'àrea del valencià central.

10. Aquest terme no sols s'aplica als habitants de Gandia, sinó a altres grans ciutats del País Valencià. *Pixavins*: «En els pobles dels voltants, natural o habitant de València, Castelló, Gandia i d'altres ciutats». Font: *DNV*.

4. MORFOSINTAXI

En relació amb els aspectes morfosintàctics, treballarem distints aspectes remarcables, com ara els demostratius, els pronoms personals àtons, la morfosintaxi verbal, l'ús de les preposicions, els adverbis i les conjuncions; amb l'estudi d'aquests trets podem obtenir una perspectiva de les característiques morfosintàctiques pròpies del català de la ciutat de Gandia el 1598.

4.1. ELS DEMOSTRATIUS

En el terreny dels demostratius és convenient estudiar la forma documentada *estos* [55 R], tant per motius diatòpics (les formes són majoritàries al País Valencià) com diacrònics (a partir de quina època són predominants). Observem-hi l'exemple localitzat:

55 r [...],com, estos dies proposats, [...].

Actualment, a la comarca de la Safor, i a la major part del País Valencià, s'empren les formes simples en lloc de les reforçades. En uns altres estudis de textos valencians contemporanis al nostre, trobem ja en aquesta època un major ús de demostratius simples en front dels reforçats (Barberà 2019a: 294). Aquest fet enllaça amb les tesis de J. Corromines, exposades en Farreny (2004: 247), segons les quals als tombants del segle XVI començarien a consolidar-se l'ús d'unes formes o d'altres en cadascun dels territoris: mentre que al País Valencià l'evolució ha caminat en paral·lel al castellà, a Catalunya i a les Illes s'han consolidat les formes reforçades.

4.2. ELS PRONOMS PERSONALS ÀTONS

En el terreny dels pronoms personals àtons, hem escollit dos aspectes remarcables per les característiques morfosintàctiques que presenten:

- L'ús de la forma etimològica *los*.
- Les combinacions binàries, i també ternàries, més destacades de l'època que han evolucionat i, hui dia, ja no presenten la mateixa estructura.

Quant a la forma etimològica *los*, actualment, en el context estudiat sols apareix en posició enclítica respecte al verb. En situació proclítica, apareix la forma reforçada (*els*). Aquesta darrera és fruit d'un procés de reestructuració sil·làbica en el qual s'ha emprat la *e-* amb valor epentètic. A més, aquesta evolució també es veuria reforçada per l'evolució de l'article *lo* > *el*, fruit del mateix fenomen (Casanova / Martín Miñana 2017: 138). Pel que fa als exemples aportats, en la nostra transcripció trobem mostres de la forma *los* en posició proclítica. En aquesta situació, realitza tant la funció de complement directe com d'indirecte. Vet ací dos exemples:

53 r [...] lo dit Rodrigues los hixqué a l'encontre [...]. (CI)

54 r [...] los rebé Anton Ramos, [...]. (CD)

En relació amb les combinacions binàries, cal destacar la combinació *la y* perquè actualment no s'empra al context estudiat. Aquesta combinació és igual a la que s'empra a la resta del català continental durant el període ací estudiat (Batlle i *et al.* 2016: 243) i és fruit de la dissimilació de laterals que es va produir entre el datiu (*li*) i els acusatius (*lo, la, los, les*): *la li > la y*. Vet ací distints exemples de la nostra transcripció:

52 v [...] de ninguna manera la y volgué tornar, [...].

53 r [...] jamay la y volgué tornar, [...].

55 r [...] que la y portàs a dit lloch de Benipeixcar [...].

Cal remarcar que, en l'actualitat, en valencià aquesta combinació ha patit l'evolució *la y > li la*. Aquesta ha estat causada, majoritàriament, per dos factors:

1. La pèrdua de l'adverbial *hi* en valencià general (Batlle i *et al.* 2016: 243).
2. La influència del castellà sobre el valencià a partir de l'edat moderna (Casanova 1989a: 66), la qual ha contribuït a avançar el CI al CD.

Finalment, cal fer referència a la combinació ternària en posició proclítica *la se'n portaren*, en què, a diferència del parlar actual, l'acusatiu s'avantposa al reflexiu i a l'adverbial. Observem l'exemple contextualitzat:

55 r [...] prengueren a dit Milano dita farina y la se'n portaren a Gandia [...].

4.3. MORFOSINTAXI VERBAL

En relació amb la morfosintaxi verbal, hem escollit els trets més rellevants vinculats a distints temps verbals. A més, també farem referència a la concordança del participi amb l'acusatiu pronominalitzat i a l'ús del verb *ésser* com a auxiliar dels temps compostos.

Així doncs, pel que fa al present d'indicatiu, podem destacar un fenomen important vinculat a la morfologia de l'augment incoatiu, com ara la presència de *-ix-* en la forma verbal *provehixen* (2 v):

54 r [...], provehixen y manen que dit macho li sia tornat [...].

54 v [...], provehixen que pagant lo dit Pasen la part tocant al acusador, [...].

Aquesta forma és pròpia del domini occidental, tal com ho són les formes amb *-eix-* del domini oriental. No obstant això, aquestes darreres no són alienes al domini occidental, ja que històricament en tenim força mostres. De fet, en la nostra transcripció els dos exemples estudiats conviuen amb una mostra del mateix verb, però amb l'augment *-eix-*, *proveheix*:

55 r [...], se proveheix de farina per a revendre [...].

Per justificar aquesta diferència entre ambdós blocs dialectals, ens trobem amb diverses teories, com ara el tancament $e > i$, postulat per Casanova (1993), o les tesis defensades per Veny (2015: 30), com ara una possible herència de la variació ESC-ISC pròpia del llatí o, fins i tot, la influència occitana des de Tolosa. Independentment de la hipòtesi que donem per vàlida, per resoldre aquesta qüestió, en cap cas podem deixar de banda el pes del so /i/ com a marca de la tercera conjugació catalana, la pròpia de les formes incoatives.

Si seguim dins de la tercera conjugació, hem de fer referència a la forma *requir* (55 r); aquesta esdevé la flexió pura de la tercera pers. sing. del present d'ind. del verb *requerir*. En l'actualitat, aquest verb es conjuga amb flexió incoativa (*requereix*).

En relació amb l'imperfet d'indicatiu, cal remarcar la forma *feha* (53 r). Aquesta esdevé un imperfet fort, car presenta l'accent en el radical. No obstant això, el seu interès ens ve donat per l'elisió de la *-i-* consonàntica (*feia*). De fet, segons el *CIVAL*, l'exemple aportat esdevé una de les mostres més antigues; sols la precedeixen dues formes, datades en el 1497 i el 1502.

Quant al passat perfet, no hem detectat cap forma perifràstica, malgrat que en aquesta època, segons Germà Colón (*Apud* Farreny 2004: 288), ja feia temps (concretament des del segle XIV) que havia començat a documentar-se. Pel que fa al perfet tònic *dix*, pressuposem que era un arcaisme conservat a partir de l'expressió *e dix* (Barberà 2019b: 244), construcció prototípica amb la qual començaven les declaracions d'una persona interrogada per les autoritats.

En relació amb les formes de subjuntiu, en documentem de tercera i sisena persona, com ara *pague* (53 v) o *sien* (53 v). Pel que fa a la primera, aquesta presenta la desinència *-e*, forma antiga posterior al morfema buit i anterior a les formes amb *-i* (Pérez Saldanya 1998: 148). En l'actualitat, les formes de subjuntiu amb *-e* han esdevingut pròpies de l'estàndard valencià per als verbs de la primera conjugació. En canvi, segons la *Gramàtica Normativa Valenciana* (GNV), els que pertanyen a la segona (*bat-a*) o a la tercera (*dorm-a*) presenten el morfema *-a* (GNV: 249-251). Quant a la forma de sisena persona *sien*, aquesta presenta el morfema *-en*, propi de les formes verbals del català antic i també del valencià actual.

Un altre temps que cal tenir en compte és l'imperfet de subjuntiu; actualment, el valencià ha consolidat les formes amb *-r-* configurades a partir del plusquamperfet d'indicatiu llatí i introduïdes a partir de les estructures condicionals (Pérez Saldanya 1998: 305-306). No obstant això, no hem documentat cap forma amb el morfema *-r-*.

53 r [...] al dit Alcayna que miràs lo que feha y que no-s posàs en necessitat [...].

53 r [...] aquell li dix que no tingués pena, [...].

Aquest fet és conseqüència de la manca d'oracions condicionals amb la presència d'aquest temps verbal; en aquest període les formes amb morfema *-r-* ja estaven consolidades en la pròtasi, però les mostres fora d'aquest context no són gaire elevades (Barberà 2019a: 438).

En relació amb les formes no personals, cal destacar l'ús del participi *tengut* i el derivat del verb *tenir contengut* amb la vocal *-e-* en el lexema. Aquesta forma esdevé més fidel al seu ètim llatí *TENUTU*, perquè encara no ha sofert el tancament *e > i* propi de la forma actual normalitzada *tingut*. La forma documentada, al llarg de la història, és força emprada en valencià des de les primeres dècades de la conquesta jaumina fins al segle XIX.

53 v [...] per execució de lo contengut [...].

54 r [...] que de dites coses ha tengut mostrat tenir [...].¹¹

Un altre tret del participi que hem de tenir en compte és la concordança d'aquest amb l'acusatiu pronominalitzat. Aquesta característica, que antigament era pròpia de tot el català, en l'actualitat esdevé pròpia del valencià, dialecte en què presenta una major vitalitat en el femení sing./pl. que no pas en el masculí plural (Beltran / Segura-Llopes 2017: 224).

55 r [...] ha entés per relació de dit Milano que la han venuda, [...].

55 r [...] la ha comprada per a revendre de casa del dit Vidal.

Acabem la morfosintaxi verbal amb la documentació de l'ús del verb *ésser* com a element auxiliar dels verbs compostos en estructures no transitives. Aquest ús romangué força viu en el català medieval i modern fins al segle XVIII. A partir d'aquest període, començà a entrar en decadència fins al segle XIX, quan el verb *haver* ocupà tots els contextos (Batlle 2002: 24). Vet ací dos exemples documentats:

54 r [...] en lo dia de hui és estat trobat venent farina amagadament [...].

54 v [...] en lo dia de hui és estat atrobat venent farina públicament [...].

4.4. LES PREPOSICIONS

Pel que fa a les preposicions, en primer lloc remarcarem la presència de la forma *ad*, ja que actualment esdevé un tret particular del parlar valencià. També és present al parlar Tortosí (Barberà 2019a: 394).

54 r [...] ab multitud de gràcies accepta dita mercé y remisió ad aquell feta.

Pel que fa als seus orígens, el *DCVB* proposa una conservació de l'antiga preposició llatina *AD > ad*. Joan Coromines aposta per una possible forma d'origen llatí **AT*, la qual també s'hauria creat a partir de la forma llatina *AD* en contacte amb una consonant sorda (*apud* Farreny 2004: 361).

11. Oferim l'exemple suprimit amb una ratlla, perquè així és com apareix en el ms. original.

Quant a la preposició *de*, cal destacar, a diferència del que ens diu la normativa actual, que no cau per davant de la conjunció *que*; observem-hi dos exemples d'aquest fenomen. Col·loquialment, el parlar actual de la Safor també manté l'estructura localitzada en els nostres textos:¹²

52 v / 53 r [...] ans bé lo amenasà de que lo enviaria [...].
53 r [...] amenasà a dit Alcayna de que li faria traure penyores [...].

La presència d'aquesta construcció en textos valencians no és cap anomalia, sinó que coincideix amb el que mostren altres textos contemporanis, com ara en processos criminals de la jurisdicció criminal d'Alzira (Barberà 2019a: 111) o de la localitat de Sueca (Barberà 2019b: 246).

Un altre aspecte que cal destacar, des de la vessant de les preposicions, és l'ús de la preposició *per a* davant de clàusules finals d'infinitiu. En la nostra transcripció, hem documentat un total de cinc exemples d'aquest fenomen:

54 v Y per a pagar les quals, se han fet penyores [...].
55 r Y perquè conste la dita farina no ésser de la cullita del dit Milano, sinó comprada per a vendre.
55 r [...] se proveheix de farina per a revendre [...].
55 r [...]la ha comprada per a revendre de casa del dit Vidal.
55 r [...]ha comprat farina per a revendre de la casa de ell, [...].

Aquesta construcció (*per a* + oració subordinada d'infinitiu amb valor final) continua emprant-se al valencià actual i en una part del català occidental (Moll 1952 [2006]: 308). Tanmateix, en els registres col·loquials, ho fa sota forma contracta *pa < per a*. Alguns autors (Beltran / Segura-Llopes 2017: 39-41) li atribueixen un possible origen aragonés; no obstant això, Casanova (1989b: 187-201) ha demostrat la catalanitat de la construcció amb nombrosos exemples.

Pel que fa a les locucions prepositives, farem referència a la forma *acerca de*. Aquesta esdevé un castellanisme, l'ús del qual no deuria ésser aliè a l'època en el llenguatge jurídic; el podem trobar tant en el *CICA* com en el *CIVAL*. En la nostra transcripció hem documentat un total de set mostres. Observem ací alguns exemples:

53 v [...] *et altres acerca de* asò fetes provehiren que los dits Miquel Catdudí, [...].
53 v [...] les despeses que acerca de asò se han convengut [...].

12. En 52 v detectem la següent expressió: «[...] de hedat de què dix ser de trenta-cinch anys, [...]». No obstant això, no interpretem aquesta mostra com un exemple de preposició més conjunció, sinó com una mostra de relatiu possessiu. Tampoc podem descartar una errada de l'escrivà, donada la presència recurrent de la preposició *de* en el fragment estudiat.

4.5. ELS ADVERBIS

Quant als adverbis i les locucions adverbials, remarcarem dues formes pròpies del llenguatge antic, com ara els adverbis *après* i *jamay*. Pel que fa a la primera, si consultem el *CIVAL*, podem observar com es tracta d'una forma força estesa en el valencià al llarg de la història. De fet, tenim mostres d'aquesta fins al principi del segle XIX. No obstant això, fou substituïda pel castellanisme *después*. Hui dia, la forma estudiada és emprada en la llengua germana del català, l'occità, i en el francès (Alibèrt 2000: 204).

En relació amb la forma *jamay*, aquesta esdevé un adverbi força emprat en el valencià al llarg de la història; el *CIVAL* situa la primera documentació en textos valencians al segle XV i ens ofereix mostres d'aquesta al llarg de la història. Tanmateix, en l'actualitat aquesta forma ja no s'empra; *mai* ha passat a ocupar el lloc d'aquesta en tots els contextos.

4.6. LES CONJUNCIONS

Pel que fa a les conjuncions, cal destacar la forma disjuntiva *eo*, car aquesta també ha estat documentada en textos valencians contemporanis de localitats relativament properes (Barberà 2019a: 246). També hem de fer referència a l'ús de la conjunció copulativa *e*, variant antiga de l'actual forma normativa *i*. Si estudiem la proporció entre la forma antiga i l'actual, aquesta esdevé força favorable a la forma amb el so vocàlic amb un major grau de tancament, /i/; forma *e* 17,6 % (22 v); forma y/i 82,4 % (103 v).¹³ A més, si tenim en compte que una gran part de les mostres amb la forma *e* (72,72 %; 16 v) es corresponen a construccions lèxiques estereotipades pròpies de la tipologia textual transcrita (e dix que, mes e any, e açò e no altres, a instància e requesta de, e com a dites coses), podem pensar que l'ús d'aquesta forma esdevenia minoritari en el context estudiat.

Finalment, destaquem la conjunció final *puix*, equivalent a formes com *ja que* o *perquè*. Sols l'hem documentada una vegada. Nogensmenys, si estudiem les mostres del *CIVAL* respecte a aquesta conjunció, podem observar que ha estat present en el valencià fins al segle XIX. Vet ací la mostra estudiada contextualitzada i l'equivalència que presenta amb les conjuncions finals citades:

53 r [...] aquell li dix que no tingués pena, puix [ja que / perquè] venint los dos de conserva y ab disimulació ningú se n'adonaria.

13. De les cent tres mostres d'aquesta conjunció localitzades, sols en tenim una amb la forma moderna *i*: 52 v [...], li trobà dita farina i li prengué aquella [...].

5. LÈXIC

Quant a l'estudi lèxic, hem seleccionat una sèrie de termes i expressions que, tant pel seu interès diacrònic com pel diatòpic, hem considerat adient incloure en el nostre estudi.

5.1. VOCABULARI

Almodí (10 v, 52 v): Llar en què s'emmagatzemaven i es venien els grans de cereals. Tal com indica el *DCVB*, deriva de l'àrab *al-mudí*. Segons els nostres textos, era l'únic lloc en què els habitants de la vila de Gandia podien comprar farina.

52 v [...] ell, dit testimoni, sab molt bé que comprar farina en altra part que en lo almodí de la present vila [de Gandia] és contra forma y thenor de crides fetes, [...].

53 r [...] no posàs en necessitat per ocasió de la prohibició que y havia de comprar farina fora del almodí de la present vila [de Gandia].

Arrepeniment (2 v, 54 r): Castellanisme. Forma al·lòctona equivalent a l'autòctona *penediment*. Som davant d'una de les mostres més antigues d'aquest castellanisme, car el *CIVAL* i el *CICA* no ens ofereixen mostres fins al segle XVIII.

54 r [...] com encara considerar lo arrepeniment que dit Catdudí ha mostrat tenir de dites coses, [...].

54 r [...] com [en] lo arrepeniment que de dites coses ha mostrat tenir [...].

Assaonador [asaunador] (1 v; 54 r): Ofici. Persona que es dedica a preparar les pells d'animals perquè puguin ésser treballades. Observem com en la nostra transcripció es refereix a l'ofici d'un declarant:

54 r Testimonis: Joseph Bort, mercader, y Jaume Domingo, major, asaunador, habitants de Gandia.

Composició (4 v; 53 v): Tal com ens indiquen el *DCVB* i el *DNV*, en llengua antiga i en el terreny del dret fa referència a una indemnització que permet compensar una falta o delictes comesos o el dany que algú haja pogut ocasionar. En el nostre context, la falta consisteix a revendre farina a Gandia, fet contrari a les disposicions vigents en l'època (segons els textos transcrits). Entre els quatre exemples localitzats, podem observar-ne un en què aquest sentit és força clar:

53 v [...] que pague les despeses que acerca de asò se han convengut fer y encara dos reals castellans de composició per als pobres de l'hospital.

Descuidat [descuydats] (1 v; 53 r): En la nostra transcripció, aquest terme presenta el sentit de 'desprevingut'. Amb aquest significat, el *DCVB* documenta la paraula esmen-

tada des de la *Crònica* de Muntaner. Coromines (*DECat*, II, 1089a, 43-54) no considera que aquest terme esdevinga un castellanisme, ja que en català antic el verb *cuidar*, en una de les accepcions, significava ‘pensar’. Conseqüentment, s’hauria arribat al sentit del nostre exemple a partir de l’accepció negativa, formada amb el prefix *des-*, de «prestar atenció a alguna cosa». Vet ací l’exemple documentat:

53 r [...] a la que més descuydats estaven lo dit Alcayna y ell, testimoni, lo dit Rodrigues los hixqué a l’encontre [...].

Despés (1 v; 54 v): Substantiu format a partir del participi passat arcaic del verb *desprendre* amb la mateixa forma. Amb el sentit que presenta (‘despeses o quantitat gastada’), Coromines el documenta ja en les *Vides de Sants Rosselloneses* (*DECat*, III, 91a, 32-41).

54 v [...] provehixen que pagant lo dit Pasen la part tocant al acusador, qui en asò ha entrevengut, y les despés fetes ab hun real per als pobres de l’hospital, li remetén la pena o penes en què aquell havia y ha encorregut.

Entrevenir [han entrevengut] (5 v; 53 v): Segons el *DCVB*, forma derivada del llatí *INTERVENIRE*, amb el mateix significat. Els exemples documentats en el nostre estudi es corresponen amb l’accepció de «prendre part»:

53 v Considerats, emperò, los prechs de moltes persones que per part de dit Jopló han entrevengut, [...].

54 r Considerats, emperò axí los prechs de moltes honrrades persones que per aquell han entrevengut [...].

54 v [...] pagant lo dit Pasen la part tocant al acusador, qui en asò ha entrevengut, [...].

Faedor [fahedora] (1 v; 54 v): En els nostres textos, aquest terme cobra el sentit d’obligatorietat. De fet, aquest coincideix en la segona accepció que ens dona el *DCVB* d’aquest terme. Vet ací l’exemple documentat:

54 v Considerats, emperò, los molts medis que per part de dit Pasen han entrevengut y encara la promesa per aquell fahedora, [...].

Hospitaler (2 v; 52 v): Ofici. Persona que s’encarrega d’un hospital. Cal tenir en compte que el concepte d’hospital que tenim hui dia no és equiparable a la funció que realitzaven durant l’època medieval i moderna: en aquests períodes, els hospitals eren centres de caritat en què recollien els pobres, guarien els malalts i, fins i tot, podien acollir peregrins (Conejo 2015: 285-287).

52 v Baptiste Alcayna, hospitaler, habittador de la vila de Gandia, [...].

Inseguir [inseguint] (1 v; 55 r): Segons el *DCVB*, deriva del llatí *INSĒQUI*. Quant al significat que pren, podem observar-hi com fa referència a continuar una acció concreta:

55 r E inseguint ell, dit testimoni, lo dit orde y co[n]cert, li portà dites deu arroves de farina.

Jurat en cap (1 v; 54 r): En el dret foral valencià, aquest càrrec feia referència al membre del govern d'una localitat amb major autoritat. En l'actualitat, i a partir de la Nova Planta borbònica, fem servir el terme *alcalde*.

54 r [...]en absència del administrador, los rebé Anton Ramos, jurat en cap, [...].

Lloctinent [llochtinent] (1 v; 53 v): Segons el *DCVB*, «el segon en autoritat, que exerceix les funcions d'aquesta en absència del seu superior». En els nostres textos, s'està referint al lloctinent de justícia:

53 v [...] lo llochtinent de justícia de dita vila, [...].

Matxo [macho] (2 v; 54 r): Castellanisme que competeix amb la forma autòctona *mul*. El *CIVAL* sols documenta huit mostres en textos valencians entre els segles xv-xvii, datada la primera l'any 1435. La resta ja apareixen a partir del segle xviii. En canvi, la forma *mul* es documenta en textos valencians des dels primers anys de la conquesta cristiana i és força més abundant que no pas l'estudiada. Pel que fa als textos transcrits, únicament documentem la forma *macho*.

54 r [...] per la qual rahó se havia manat fer venda de hun macho propi de aquell.

54 r [...] y manen que dit macho li sia tornat y restituhit [...].

Medi [medis] (1v; 54 v): En els nostres textos, podem observar com aquest terme esdevé equivalent a les formes *mitjancer* o *intercessor*, és a dir, persona que intervé a favor d'una part determinada:

54 v Considerats, emperò, los molts medis que per part de dit Pasen han entrevengut [...].

Remissió [remisció] (2 v; 54 r): En els exemples aportats aquest substantiu cobra el sentit de 'perdó'. A més, el fet que en els dos exemples aquesta forma aparega realitzant la *variatio sinonimica* amb el terme *mercé* reforça aquest significat. Segons el *DCVB*, deriva de la forma llatina *REMISSIONE*:

54 r [...] ab multitud de gràcies accepta dita mercé y remisció ad aquell feta.

54 v E com a dites coses estigués present lo dit Miquel Cofrides, aquell, ab multitud de gràcies acceptà dita mercé y remissió [...].

Surer (1 v; 53 r): Ofici. Tal com indica el *DCVB*, persona que treballa el suro i/o que fa objectes de suro.

53 r Berthomeu Llombart, surer, habitador de Gandia, [...].

Torcedor de seda [ceda] (1 v; 54 v): Segons la *GEC*, persona que tenia per ofici tòrcer la seda.

Tràfec [tràfech] (1 v; 53 r): Entre les distintes accepcions presentades per aquest terme, la forma present al nostre text fa referència al trànsit de persones d'un lloc a un altre:

53 r Y entrant per lo portal nou, per ésser partida més solitària y de menys tràfech y concurs de yent, [...].

Verguer (1 v; 53 v): Segons el *DCVB*, funcionari que executava unes ordres concretes acompanyat d'una vara, també anomenada *verga*. En el nostre cas, està sota les ordres dels jurats de la vila de Gandia:

53 v Testimonis Diego de Peròdies, verguer de dits jurats [...].

5.2. EXPRESSIONS I FRASES FETES

Eixir a l'encontre [hixqué a l'encontre] (2 v; 52 v): Segons el *DCVB*, anar en direcció contrària a algú fins a trobar-lo. Observem com aquest és el sentit que presenta en la nostra transcripció.

52 v Y tornat-se'n ell, dit testimoni, juntament ab dit Llombart per lo portal nou de la vila nova, a la que foren enfront la casa de Gaspar Rodrigues, altre dels administradors dels forments y cambra de dita vila, hixqué al encontre [...].

53 r [...], a la que més descuydats estaven lo dit Alcayna y ell, testimoni, lo dit Rodrigues los hixqué a l'encontre y, [...].

Fer plaer [fes plaher] (1 v; 53 R): En els textos transcrits cobra el sentit «d'ésser grat» realitzar una acció concreta. Aquesta expressió també la trobem en altres treballs referits a textos valencians contemporanis (Barberà 2019a: 107, 141).

53 r [...] li dix que li fes plaher de anar en sa companya, fins al lloch de Beniredrà, [...].

Haver de menester [havia de menester] (1 v; 53 r): Ser necessària alguna cosa en concret. Observem-hi l'exemple documentat, en el qual es dona aquest sentit.

53 r [...], perquè volia comprar una poca farina que havia de menester [necessitava].

Posar en necessitat [posàs en necessitat] (1 v; 53 R): Segons el sentit que trobem reflectit en la nostra transcripció, aquesta expressió té el significat de 'posar-se en perill' o 'veure's en una situació compromesa':

53 r Y advertint-lo ell, dit testimoni, al dit Alcayna que miràs lo que feha y que no·s posàs en necessitat per ocasió de la prohibició [...].

Tenir pena [tingués pena] (1 v; 53 r): Aquesta expressió esdevé anàloga a l'actual *passar pena* que, entre els diferents sentits que registra el *DCVB*, presenta el de 'passar angoixa'.

53 r [...] que y havia de comprar farina fora del almodí de la present vila, aquell li dix que no tingués pena, puix venint los dos de conserva y ab disimulació ningú se n'adonaria.

Venir de conserva [venint los dos de conserva] (1v; 53 r): El *DCVB* registra l'expressió *anar de conserva* amb el sentit d'anar plegats per a dur terme accions no gaire lícites. Si analitzem el context en què trobem l'expressió, podem concloure que presenta aquest sentit, malgrat que la construcció es realitze amb el verb *venir* i no pas amb *anar*. De fet, el relatant reforça el significat de l'expressió amb l'expressió y *ab dissimulació*:

53 r [...] li dix que no tingués pena, puix venint los dos de conserva y ab disimulació ningú se n'adonaria.

6. CONCLUSIONS

Les conclusions a l'estudi lingüístic ens mostren una llengua amb uns trets divisibles en dos grans grups: d'una banda, tenim aquells que ens mostren les característiques pròpies del català de l'època, però que el pes de la història ha colgat sota la llosa de l'oblit. D'altra banda, tenim un segon grup en què comencen a fer-se palesos alguns trets propis del valencià com a dialecte que, amb el temps, serviran per esculpir la seva fisonomia actual.

Així doncs, en relació amb aquest primer grup, podem fer referència a les combinacions binàries dels pronoms personals àtons, com ara l'estructura *la y*. També podem incloure el participi *tengut*, amb *-e-*, els imperfets de subjuntiu amb el morfema amb *-s-* (*miràs*, *posàs* o *tingués*, per exemple) o els adverbis *aprés* i *jamay*. Quant a la forma *puix*, malgrat que aquesta està documentada fins al segle XIX, en l'actualitat ja no forma part del valencià de Gandia. El lèxic també ens aporta termes actualment en desús, no sols en la llengua col·loquial, sinó també en l'estàndard, com ara *després* o *medis* (amb el sentit que aquest terme presenta als textos).

Tanmateix, quant al segon grup, documentem tot un seguit de trets i formes que no sols han romàs vives fins als nostres dies, sinó que també han passat a esdevenir característiques pròpies i distintives del valencià. Des d'aquesta perspectiva, podem citar l'infinitiu *traure* (amb *-a*) o la forma *hui*. També pertanyen a aquest segon grup els demostratius simples (*estos dies*), les formes verbals amb l'augment incoatiu *-ix-* (*provehixen*) i l'ús de la preposició *per a* per davant de les clàusules subordinades d'infinitiu. Quant al lèxic, no és estrany escoltar encara hui dia expressions del tipus *eixir a l'encontre*.

Finalment, a banda d'aquests dos grups en què hem dividit els trets lingüístics, cal fer referència al que sens dubte esdevé l'índici d'un dels fets més particulars del català de la ciutat de Gandia durant els darrers segles: l'ensordiment de determinats sons, en la nostra transcripció fricatives alveolars i africades palatals. Tal com hem explicat, si tenim en compte la datació de l'apitxat aportada per distintes investigacions, no ha de resultar estrany, ni alié a l'estudi de la llengua, trobar mostres d'aquest fenomen en els nostres textos. De fet, tal com hem apuntat ja, l'expulsió dels moriscos de 1609 i la posterior vinguda de repobladors de parla catalana hauria contribuït a aïllar aquest fenomen a la ciutat de Gandia; l'ensordiment ja s'hauria configurat abans de dita expulsió i els nous pobladors, que ocuparen els llocs despoblats propers a la capital de la Safor, no l'haurien adoptat. Aquesta no-assimilació lingüística s'hauria vist reforçada per les diferències sociològiques entre els habitants d'una àrea urbana com Gandia i els pobladors de la resta de zones rurals de la Safor. Aquests darrers podrien veure en els ensordiments un tret distintius dels habitants de Gandia i del seu tarannà més urbà, del qual feien burla mitjançant el malnom *pixavins*.

7. EDICIÓ DEL TEXT

[52 v] Informació *ex officio*

Contra Francés Jupló de Benirredrà

Die XX mensis febroarii anno a nativitate Domini MDLXXXVIII.

Baptiste Alcayna, hospitaler, habitador de la vila de Gandia, de hedat de que dix ser de trenta-cinch anys, poch més o menys. Testimoni lo qual jura, etc., dir y testifficar veritat, etc.

Fonch interrogat, etc.:

E dix que lo dimecres de la semana pasada, que contàvem honse dies dels presents y corrents mes e any, no obstant que ell, dit testimoni, sab molt bé que comprar farina en altra part que en lo almodí de la present vila és contra forma y thenor de crides fetes, axí per los señors duchs com per los jurats de dita vila, en companya de Berthomeu Llombart anà ell, testimoni, al lloch de Benirredrà y comprà de casa Francés Jupló, de dit lloch, mija arrova de farina. Y tornat-se'n ell, dit testimoni, juntament ab dit Llombart per lo portal nou de la vila nova, a la que foren enfront la casa de Gaspar Rodrigues, altre dels administradors dels forments y cambra de dita vila, hixqué al encontre y, regonexent lo bulto que ell, dit testimoni, davall la capa portava, li trobà dita farina i li prengué aquella y de ninguna manera la y volgué tornar, ans bé lo amenasà de que lo [53 r] enviaria per penyores a la casa de ell, testimoni, per rahó de la pena o penes en què havia encorregut per haver contravengut dites crides. E açò e no altres, etc.

Die XXI predictorum mensis et anni

Berthomeu Llombart, surer, habittador de Gandia, de hedat que dix ser de quaranta-sis anys, poch més o menys, testimoni lo qual jura, etc., dir y testifficar, etc.

Fonch interrogat, etc.:

E dix que en lo dia de dimecres de la semmana propasada, que contàvem honze dies dels presents mes y corrents mes e any, per ocasió de la amistat que ell, testimoni, té ab Baptiste Alcayna, hospitaler de la present vila, havent-se encontrat dit Alcayna y ell, testimoni, en la plaça de la Seu, après de haver parlat de diverses coses, lo dit Alcayna, ajuntant quasi a la orella de ell, testimoni, li dix que li fes plaher de anar en sa companya, fins al lloch de Beniredrà, perquè volia comprar una poca farina que havia de menester. Y advertint-lo ell, dit testimoni, al dit Alcayna que miràs lo que feha¹⁴ y que no·s posàs en necessitat per ocasió de la prohibició que y havia de comprar farina fora del almodí de la present vila, aquell li dix que no tingués pena, puix venint los dos de conserva y ab disimulació ningú se n'adonaria. E axí ell, testimoni, se n'anà en companya del dit Alcayna al dit lloch de Beniredrà y de casa hun nou cristià nomenat Francés Jupló, lo dit Alcayna en presentia de ell, testimoni, comprà mijà arrova de farina. Y prenint-la davall, se'n tornaren los dos junts a dita vila. Y entrant per lo portal nou, per ésser partida més solitària y de menys tràfeh y concurs de yent, a la que foren prop la casa de Gaspar Rodrigues, altre dels administradors dels forments y cambra de la present vila, a la que més descuydats estaven lo dit Alcayna y ell, testimoni, lo dit Rodrigues los hixqué a l'encontre y, regonexent lo bulto que dit Alcayna portava davall la capa, li trobà dita farina y li prengué aquella; la qual per més que ell, testimoni, y dit Alcayna li pregaren, jamay la y volgué tornar, ans bé amenasà a dit Alcayna de que li faria traure penyores per rahó de la pena o penes en què havia encorregut per haver contravengut [53 v] a les crides fetes, axí per los señors duchs, com per los jurats de la present vila. E açò e no altres, etc.

Iniuctum, etc.

Sindich de la present vila

Die secundo mensis marcii anno a nativitati Domini MDLXXXVIII.

Los justícia y jurats de la vila de Gandia instant y requirent Francisco Silvestre attés per la informació que se ha rebut, consta haver-hi en los llochs de Benipeixcar y Beniredrà, persones les quals venen farines contra orde, forma y thenor dels privilegis concedits en favor del almodí, y de les crides *et altres* acerca de asò fetes provehiren que los dits Miquel Catdudí, Miquel Seco y Francés Jupló sien executats en les penes contengudes y expressades en dites crides, *et altres*.

Composició de farina

Dictis die et anno.

Los jurats de la vila de Gandia e presents¹⁵ Serafí Rovira, nottari, subsíndich, de la dita y present vila de Gandia, e Gaspar Rodríguez y Jaume Aleixandre, mercaders, admi-

14. Al ms., suprimit amb una ratlla: *per ocasió*.

15. Al ms., suprimit amb una ratlla: *instant e requirent*.

nistradors dels forments y cambra de dita vila, attés que en lo dia de hui, a instància e requesta de dits administradors lo llochinent de justícia de dita vila, per execució de lo contengut en la antecedent provisió, havia pres e capturat la persona de Francés Jupló, del lloch de Benirredrà, a efecte de proseguir contra de aquell eo modo que de justícia los seria, per més attés que contra de aquell, justa y degudament, se podia seguir a execució de les penes en dites crides *et altres* acerca de asò contengudes. Conciderats, emperò, los prechs de moltes persones que per part de dit Jopló han entrevengut, provehiren que li remetien y perdonaven la pena o penes en què aquell havia encorregut *cum hoc* que pague les despeses que acerca de asò se han convengut fer y encara dos reals castellans de composició per als pobres de l'hospital. E com a dites coses se trobà present lo dit Francés Jupló, aquell ab multitud de gràcies acceptà dita mercé. Y, en execució de dita provisió, pagà axí les despeses com encara los dos reals per als pobres del hospital; los quals, com estigués present Gaspar Rodrigues administrador del hospital, ab tot efecte rebé aquells. De totes les quals coses, los dits síndich y administradors per *judimentorum* requeriren los fos rebut acte públich per haver-ne memòria en lo sdevenidor, lo qual etc.

Actum in platea Ville Gandie, etc.

Testimonis Diego de Peròdies, verguer de dits jurats y Joan Ynigo, ministre [54 r] de les corts de la present vila de dita vila habittador.

Composició de farina

Die sexto mensis anno a nattivitate Domini MDLXXXVIII.

Los jurats de la vila de Gandia, attés que Miquel Catdudí, nou cristià del lloch de Benipexcar, per rahó de haver venut farina fora de lo almodí de la present vila, contra forma y thenor dels privilegis y crides acerca de asò fetes ha encorregut en les penes en aquelles contengudes y en les quals degudament podia ésser executat, emperò considerats així los prechs de algunes honrrades persones que per aquell han entrevengut, com encara considerar lo arrepentiment que dit Catdudí ha mostrat tenir de dites coses, per lo qual promet no contravenir a dites crides *et altres*, ans bé que ab puntualitat observarà aquelles: provehiren que li remetien y perdonaven la pena, o penes, en què aquell havia encorregut ab tal, emperò que pague les despeses que en asò se han fet y encara dos reals castellans per als pobres del hospital de la present vila, a tot lo qual, com fos present lo dit Catdudí, ab multitud de gràcies accepta dita mercé y remisió ad aquell feta. Y en execució de la qual pagà axí dites despeses com los dos reals per al hospital, los quals en absència del administrador, los rebé Anton Ramos, jurat en cap, *de quibus*,¹⁶ Serafí Rovira, subsíndich de la present vila, y Jaume Alexandre, altre dels administradors dels forments y cambra, requeriren de dites coses, etc. Lo qual lo fonch rebut per mi, Luís Hierony Monroig, nottari, scrivà de la sala y consell de dita vila.

Acta fuerunt in platea ville Gandie, etc.

Testimonis Joseph Bort, mercader, y Jaume Domingo, major, asaunador, habittadors de Gandia.

16. Al ms., suprimit amb una ratlla: *los dits*.

Die undecimo mensis marcii anno a nattivitate Domini MDnonagesimo octavo.

Los jurats de la dita vila de Gandia, attés que Miquel Cofrides, nou cristià, habittador de Montiyervo¹⁷ en lo dia de hui és estat trobat venent farina amagadament y fora lo almodí de la present vila, *in contemptum* axí dels privilegis com de les crides *et altres* acerca de asò, en favor de dit almodí fetes, per la qual rahó se havia manat fer venda de hun macho propi de aquell. Considerats, emperò axí los prechs de moltes honrrades persones que per aquell han entrevingut com [en] lo arrepeniment que de dites coses ha¹⁸ mostrat tenir [in]stant ab aquell de misericòrdia, provehixen y manen que dit macho li sia tornat y restituhit remetent-li, com ab tot effecte se li remetén, la pena [54 v] o penes en què per dita rahó havia encorregut, ab què, emperò, pague les despeses acerca de asò fetes y hun real a l'hospital dels pobres de dita vila. E com a dites coses estigués present lo dit Miquel Cofrides, aquell, ab multitud de gràcies acceptà dita mercé y remissió y pagà axí dites despeses com lo real a l'hospital *de quibus*. Los dits Rovira, subsíndich, y Gaspar Rodrigues, administrador, requeriren, *de predictis* ésser-los rebut acte públich per haver-ne memòria en lo esdevenidor, lo qual, etc.

Actum in platea ville Gandie.

Testimonis: Vicent Chova y Pere Brull, ferrers de Gandia.

Die quatorse mensis anno quo supra MDLXXXVIII.

Los Jurats de la vila de Gandia, attés y considerat que Hierony Pasen, nou cristià del lloch de Beniarchó, en lo dia de hui és estat atrobat venent farina públicament en la plaça del lloch de Beniopa, contra orde, forma y tenor dels privilegis, crides et altres fetes en favor de l'almodí de la present vila, per rahó de lo qual ha encorregut en les penes en aquell contengudes. Y per a pagar les quals, se han fet penyores¹⁹ de certa cavalcadura com a béns de aquell y aquella se va venent. Considerats, emperò, los molts medis que per part de dit Pasen han entrevingut y encara la promesa per aquell fahedora, provehixen que pagant lo dit Pasen la part tocant al acusador, qui en asò ha entrevingut, y les despés fetes ab hun real per als pobres de l'hospital, li remetén la pena o penes en què aquell havia y ha encorregut. E com a dites coses se trobàs present, lo dit Hierony Pasen, acceptà dita mercé y composició. Y en execució de dites coses pagà a cascú la part y porció que se li esguardava *et ultrapredicta* prometé als dits jurats acceptant, etc., que no vendrà ni vendre farà farina alguna fora de dit Almodí, ans bé *ad unguem* guardarà y observarà les crides per *sus mercés quia predicta* fetes. De totes les quals coses los dits Rovira y Rodrigues, respective, requeriren de dites coses, etc., rebuda carta pública, la qual, etc.

In platea dicte ville, etc.

Testimonis: Joan Martínez, ministre de les corts de la present vila y Berthomeu Llombart, menor, torcedor de ceda, de dita vila habittador.

17. Entenem que es tracta de l'actual localitat de Montixelvo.

18. Al ms., suprimit amb una ratlla: *tengut*.

19. Al ms., suprimit amb una ratlla: *com a béns*.

Farina

Die mensis marcii anno MDLXXXVIII.

Davant la *presència* dels justícia [55 r] y jurats de la present vila de Gandia fonch personalment constituït Serafí Rovira, nottari, subsíndich de la present vila, lo qual *verbo* dix que a sa notícia havia prevengut com, estos dies propasats, Gaspar Rodríguez, altre dels administradors dels forments y cambra de la present vila, havia trobat a Berthomeu Milano, del lloch de Benipeixcar, venent farina en sa casa, contra orde, forma y thenor dels privilegis otorgats en favor de l'almodí de la present vila y de les crides *et altres* acerca de asò fetes. Y perquè conste la dita farina no ésser de la cullita del dit Milano, sinó comprada per a vendre. Y que lo dit Milano, *in contemptum*, de dits privilegis, crides *et altres*, fa ofici de vendre semblants farines requir *per ço* y demana sien servits manar rebre la relació y testimoni de Joan Vidal, llaurador del lloch de Palma, de casa del qual, y persona de lo dit Milano, de ordinari, se proveheix de farina per a revendre *et maxime* que la farina, que al present se li ha pres per dit administrador, la ha comprada per a revendre de casa del dit Vidal.

Et incontinenti et non divertendo ad alius actus los dits justícia y jurats vista la dita requesta ésser a justícia y rahó conforme s provehiren y manaren que lo nottari scrivà de la sala y consell de la present vila reba la relació y testimoni del dit Joan Vidal, si és segons per dit Rovira en dit nom se ha request y demanat.

Per execució de la qual, dita provisió *per* mi Hyeroni Monroig, nottari, scrivà de la sala y consell de dita vila fonch rebut lo dit y testimoni del dit Joan Vidal en lo modo y forma següents:

Dicto die XXI mensis marcii anno a nativitate Domini MDLXXXX octavo.

Joan Vidal, laurador, del lloch de Palma, habittador, atrobat en la present vila de Gandia, de hedat que dix ser de trenta anys poch més o menys, testimoni lo qual jura, etc., dir y testificar veritat, etc.

Fonch interrogat, etc.

E dix que ell, dit testimoni, sap e pot dir sobre lo present fet y negoci és que hun nou cristià del lloch de Benipeixcar, nomenat Berthomeu Milano, moltes y diverses vegades ha comprat farina per a revendre de la casa de ell, dit testimoni, y en particular poch dies ha li'n feu compra de deu arroves y concertà ab ell, testimoni, que la y portàs a dit lloch de Benipeixcar a hon altres moltes vegades per dit orde li n'ha portat. E inseguint ell, dit testimoni, lo dit orde y co[n]cert, li portà dites deu arroves de farina. Y havent-la lliurada al dit Milano en sa casa y en dit lloch de Benipeixcar, veu ell, testimoni, que entraven per dita casa lo lloctinent de justícia de Gandia y Gaspar Rodríguez, altre dels administradors dels forments y cambra de dita vila, ab alguns altres ministres o officials, y li prengueren a dit Milano dita farina y la se'n portaren a Gandia a hon ell, testimoni, ha entés per relació de dit Milano que la han venuda, de provisió dels jurats de dita vila, per quant conforme privilegis de dita vila, aquell no podia vendre dita farina, si no, en lo Almodí de dita vila.

E açò e no *altres*, etc.

8. BIBLIOGRAFIA

- ALIBÈRT, Loís (2000): *Gramàtica occitana segons los parlars lengadocians*. Barcelona / Tolosa: IEC / IOC.
- BARBERÀ, Joan (2019a): *El català de la Ribera del Xúquer als tombants del segle XVI (1570-1599). Edició i estudi lingüístic d'onze processos criminals*. València: Departament de Filologia Catalana, Universitat de València (tesi doctoral).
- BARBERÀ, Joan (2019b): «Un flequer bandejat: edició i estudi lingüístic d'un procés criminal valencià de l'any 1578», *Revista de Filologia Romànica*. Madrid: Universidad Complutense, núm. 33, p. 239-258.
- BATLLE, Mar (2002): *L'expressió del temps compostos en la veu mitjana i la passiva pronominal*. Barcelona: PAM.
- BATLLE, Mar et al. (2016): *Gramàtica històrica de la llengua catalana*. Barcelona: PAM.
- BELTRAN, Vicent / SEGURA-LLOPES, Carles (2017): *Els parlars valencians*. València: Universitat de València.
- BERNAT, Francesc / MASSANELL, Mar (2000a): «Fonètica». *Gramàtica històrica catalana II: l'evolució del sistema*. Barcelona: UOC.
- BERNAT, Francesc / MASSANELL, Mar (2000b): «Morfologia». *Gramàtica històrica catalana II: l'evolució del sistema*. Barcelona: UOC.
- CASANOVA, Emili (1989a): «Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalana al segle XVIII. La combinació binària de pronoms personals febles de 3ª persona», *Actes del vuitè Congrés Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: PAM, p. 57-80.
- CASANOVA, Emili (1989b): «Les conjuncions finals en català. El cas de *per a que*», *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques. Miscel·lània d'homenatge per a Germà Colon*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, p. 187-201.
- CASANOVA, Emili (1990): «Gramàtica històrica catalana: proposta d'un mètode d'estudi», *Caplletra*. València: UV, núm. 6, p. 7-20.
- CASANOVA, Emili (1993): «El català dins la Romània; a propòsit del doblet incoatiu ESC/ISC», *Actas do XIX congresso Internacional de Lingüística e Filologia Romànica V*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, p. 293-315.
- CASANOVA, Emili / MARTÍN MIÑANA, Pau (2017): «La creació i l'evolució dels pronoms reforçats en català. Una explicació», *Actes del dissetè Congrés Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: AILLC / IEC, p. 137-157.
- CICA = (2009): *Corpus Informatitzat del Català Antic (CICA)* [en línia]. <<http://www.cica.cat/index.php#>>. [Consulta: 16 de febrer de 2020.]
- CIVAL = (2013): *Corpus informatitzat del valencià* [en línia]. <<http://cival.avl.gva.es/cival/buscador.jsp>>. [Consulta: 16 de febrer de 2020.]
- CONEJO, Antoni (2015): «L'hospital de l'infant Pere "in loco vocato Coyll de Balaguer."» *L'infant Pere d'Aragó i d'Anjou*. Vandellós / Valls: Ajuntament de Vandellós i l'Hospitalet de l'Infant / Cossetània.
- COLON, Germà (1999): «Per a la data de l'apitxat», *Caplletra*. València: Universitat de València, núm. 27, p. 43-53.

- DCVB = ALCOVER, Antoni M. / MOLL, F. de Borja (1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. [en línia]. <<http://dcvb.iecat.net/>>. [Consulta: 12 de desembre de 2019.]
- DECat = COROMINES, J. (1980-2002): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 10 v.
- DNV = (2013): AVL. *Diccionari Normatiu Valencià* [en línia]. <<http://www.avl.gva.es:8080/dnv/>>. [Consulta: 9 de maig de 2020.]
- FARRENY I SISTACH, Maria Dolors (2004): *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FERRANDO, Antoni / NICOLÀS, Miquel (2008): «L'inici del procés de transculturació. De la derrota de les Germanies (1523) a l'expulsió dels moriscos (1609)», *Història de la llengua catalana I*. Barcelona: UOC.
- FERRANDO, Antoni (2018): *Fabra, Moll i Sanchis Guarner. La construcció d'una llengua moderna de cultura des de la diversitat*. València: UV.
- GEC = GRUP ENCICLOPÈDIA CATALANA (1967-2009): *Gran Enciclopèdia Catalana*. [en línia]. <<http://www.encyclopedia.cat>>.
- GINER MONTFORT, Joan (2016): *El parlar de la Safor*. Alacant: Departament de Filologia Catalana, Universitat d'Alacant (tesi doctoral).
- GNV = ACADEMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006): *Gramàtica Normativa Valenciana*. València: AVL.
- IVARS CERVERA, Joan (2010): «Hospitals i cases de caritat a la Marina Alta: l'Hospital de Sant Martí Bisbe, de Teulada (s. XVI-XIX)». *Aguaits*, [en línia], núm. 29, p. 37-56, <<https://www.raco.cat/index.php/Aguaits/article/view/216275>>. [Consulta: 15 de maig de 2020.]
- LOMAS CORTÉS, Manuel (2009): *El puerto de Dénia i el destierro morisco*. València: PUJ.
- MOLL, Francesc de Borja (1952 [2006]): *Gramàtica Històrica Catalana*. València: UV. [Edició corregida i anotada per Joaquim Martí amb la col·laboració de Jesús Jiménez].
- OnCat = COROMINES, J. (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial – La Caixa, 8 vol.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (1998): *Morfosintaxi Verbal històrica del llatí al català*. València: UV.
- PONSODA SANMARTÍN, Joan (1992): *La llengua catalana a Cocentaina al segle XIII segons el llibre de la Cort de Justícia*. Alacant: Departament de Filologia Catalana, Universitat d'Alacant (tesi doctoral).
- VENY, Joan (2015): *Regiment de preservació de pestilència (1348) de Jacme d'Agramont*. Barcelona: PAM.

RESUM

En el següent estudi, oferim l'anàlisi lingüística i l'edició d'uns textos jurídics de la localitat de Gandia, datats en l'any 1598. Concretament, fan referència a les *composicions de farina*, és a dir, les denúncies i les mesures punitives aplicades a la gent que mercadejava amb farina il·legalment a Gandia. Des de la vessant lingüística, oferim un treball centrat tant en els aspectes diacrònics com en els diatòpics. D'aquesta manera, pretenem mostrar les característiques més remarcables del català de la Gandia dels tombants del segle XVI. D'altra banda, en relació amb l'edició del text, aquesta ens permet conèixer tota una sèrie d'aspectes històrics i socials propis del context estudiat.

PARAULES CLAU: Gandia, anàlisi lingüística, edició de textos.

ABSTRACT

The *Composicions de farina* in the city of Gandia (1598):
linguistic study and critical edition

In the following study, we offer a linguistic analysis and critical edition of some legal texts from the town of Gandia, dated 1598, namely the *Composicions de farina* (allegations concerning the sale of flour), that is, the formal complaints filed against and the punishments administered to the people who traded in flour illegally in the city of Gandia. The study is a linguistic analysis of both the diachronic and diatopic aspects of the question, in which we hope to show the most noteworthy characteristics of the Catalan of Gandia at the end of the 16th century. Moreover, editing the text has enabled us to examine a whole series of historical and social aspects of the object of study.

KEY WORDS: Gandia, linguistic analysis, text editing.